

5. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : від 16.12.1966 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042 (дата звернення: 25.10.2019).
6. The Right to Adequate Housing / Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. 2009. Fact Sheet № 21/Rev.1. URL: https://www.ohchr.org/Documents/Publications/FS21_rev_1_Housing_en.pdf (дата звернення: 25.10.2019).
7. Положення про порядок призначення житлових субсидій : постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.1995 № 848 : в ред. постанови Кабінету Міністрів України від 14.08.2019 № 807 // БД «Законодавство України» / ВР України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-2019-%D0%BF> (дата звернення: 25.10.2019).

Одержано 28.10.2019

УДК 343.98

Олена Віталіївна АЛЕКСАНДРЕНКО,

*кандидат юридичних наук, доцент,
науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології
навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ;*
 <https://orcid.org/0000-0003-2592-7593>;

Володимир Іванович ЖЕНУНТІЙ,

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності
та захисту прав інтелектуальної власності
Національної академії внутрішніх справ*

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ НА ПРИКЛАДАХ З ПРАКТИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ НЕДОСТАТНОСТІ ДОКАЗІВ

У кримінальних справах докази мають бути
світлішими за світло
(Латинський вислів)

У практиці розслідування тяжких злочинів проти життя і здоров'я особи непоодинокі випадки, коли труп потерпілого виявлений через значний час після злочину, внаслідок чого можуть бути відсутніми будь-які сліди, які в подальшому можна використати як докази причетності підозрюваного. У такій слідчій ситуації вкрай важливо правильно використовувати непрямі докази, створивши з них міцний «ланцюг», який не можна було б розірвати, тим самим спростувавши зібрані докази (доказову базу). Для цього необхідно проводити не лише слідчі (розшукові), а й інші дії, та чітко уявляти собі: для чого (з якою метою), в якому напрямі, як саме вони повинні проводитися.

Незважаючи на нагальну потребу розробки вказаного напрямку діяльності слідчого, конкретні рекомендації, посібники і публікації з цього питання відсутні. У підручниках і посібниках з кримінального процесу і криміналістики (криміналістичної методики) розглядаються питання лише стосовно класифікації доказів і критеріїв їх оцінки. В них дається визначення (на нашу думку, недостатньо чітке і зрозуміле) «непрямих» доказів, проте, відсутні конкретні їх приклади, що не дає змоги тим, хто навчається, достатньо уявити собі їх сутність. В більшості спеціальної літератури з вказаного напрямку слідчої діяльності істотно бракує наведення практичних ситуацій та дій слідчого щодо їх вирішення, а також їх аналізу та вказівки на допущені помилки. Надалі це позбавляє можливості розуміння щодо використання таких доказів в процесі доказування. Найчастіше лише з плином часу, з отриманням досвіду розслідування кримінальних справ й набуттям певного рівня професійної майстерності, слідчий отримує уявлення і знання стосовно закріплення доказів.

Проте, плин часу має також свої негативні наслідки. Зокрема, все менше в правоохоронних органах, зокрема, досудового розслідування, залишається досвідчених працівників, які мають знання щодо використання непрямих доказів, на власному практичному досвіді встигли набути та «відточити» майстерність у цьому важливому напрямі слідчої діяльності. Напружена робота у складних умовах фізичного і психічного навантаження, стан здоров'я, розміри грошового утримання та соціального захисту, інші чинники призвели до значного відтоку досвідчених слідчих кадрів. Практично не залишилося достатньої кількості досвідчених працівників, які б могли передати свої знання наступному поколінню слідчих, у тому числі щодо оперування доказами.

Для часткового усунення вказаних прогалин в правничій літературі щодо напрямів проведення слідчих (розшукових) і процесуальних дій з метою закріплення доказів, розглянемо заходи реалізації слідчим тактичної операції «Захист доказів» на прикладі розслідування кримінальної справи про серію умисних вбивств 8 осіб протягом 1998–2005 років.

Кримінальну справу було порушено за фактом виявлення 07.07.2004 року в Олександрійському районі Кіровоградської області залишків трупу людини. Під час слідства через рік було встановлено В. Акулова, який вказав на ще сім прихованих ним трупів жінок. Розслідування справи ускладнювалося тим, що: трупи потерпілих знаходилися через деякий період часу після їх зникнення, в окремих випадках цей час був значним; через стан виявлених трупів

даних про причину смерті судмедекспертизи не давали. Про обставини вчинення вбивств було відомо лише із показань обвинуваченого Акулова, які він згадував не в повній мірі через значний плин часу після скоєного.

Тому, маючи лише визнавальні показання Акулова у скоєнні **одного** вбивства та **єдиний** речовий доказ – мобільний телефон однієї з потерпілих по тому ж самому епізоду, слідчий з метою їх «закріплення» (тобто – максимального підтвердження повідомлених обвинуваченим даних, які мали відношення до вбивств) провів цілу низку слідчих дій, які в подальшому не дали змоги злочинцю спростувати зібрані докази.

З метою належним чином та достатньо зафіксувати послідовність показань Акулова про його причетність до восьми вбивств, він по **кожному** епізоду був допитаний **тричі**. Кожна слідча дія проводилася з використанням відеозапису. Щоб не дати обвинуваченому можливості посилатися на незаконний вплив на нього з боку слідчого та працівників міліції, протягом розслідування справи Акулова **27** разів було обстежено на предмет наявності/відсутності у нього тілесних ушкоджень після проведення слідчих дій.

Також з метою підтвердження наданих ним показань та попередження можливості відмовитися від них за вказаними вище мотивами, по справі як свідки допитувались поняті, які були присутніми при проведенні окремих слідчих дій (відтворення обстановки та обставин події, огляд місця події та ін.), до справи було долучено протоколи судових засідань при обранні запобіжного заходу – взяття під варту та продовження його строків, під час яких Акулов також повідомляв суду про скоєні ним вбивства.

Щоб попередити вплив на Акулова з боку інших заарештованих підслідних щодо його подальшої відмови від своїх визнавальних показань, весь час розслідування він утримувався в ізоляторі тимчасового тримання (ІТТ), а до СІЗО потрапив лише після закінчення розслідування. Таке рішення слідчого було прийнято тому, що в ІТТ кращі умови щодо забезпечення ізоляції осіб, які утримуються під вартою, та роботи з ними слідчих (з камери підслідний з контролером одразу направляється до слідчого кабінету, уникаючи тим самим «випадкових» зустрічей з іншими заарештованими у камерах-«накопичувачах», що має місце у СІЗО).

Крім цього, за браком «традиційних» свідків, з метою максимального документального підтвердження («закріплення») показань обвинуваченого Акулова, зокрема, було витребувано документи щодо погодних умов на час вчинення злочинів, про наявність ґрунтових доріг і певного рельєфу місцевостей, де ним було закопано трупи.

Обрана слідчим тактика дала позитивні результати. Пізніше, під час першого ж судового засідання Акулов відмовився від всіх наданих раніше на слідстві визнавальних показань, повідомивши, що у вбивствах він визнав себе винним «під тиском і впливом працівників міліції та слідчого». Проте суд після оцінки доказів повністю підтвердив вину підсудного, якого засудив до довічного позбавлення волі.

Висновок. Наведений приклад з практики наочно демонструє тактику дій слідчого щодо напрямів проведення слідчих (розшукових), інших процесуальних дій і заходів з метою належного закріплення та використання доказів при розслідуванні злочинів. Розглянуті вище тактично виважені та ретельно сплановані дії слідчого під час розслідування дозволили усунути брак обвинувальних доказів, забезпечивши тим самим їх достатність, що є одним з критеріїв оцінки доказів. Ознайомлення із тактикою дій слідчого у вказаній слідчій ситуації може бути корисним не тільки курсантам і студентам при вивченні криміналістики і кримінального процесу, для набуття практичних навичок розслідування, а й працівникам органів досудового слідства, науковцям-криміналістам для використання у діяльності з криміналістичного та методичного забезпечення досудового розслідування.

Список бібліографічних посилань

1. Кравчук О. Б. Використання методик та професійне проведення огляду місця події при доказуванні вини особи, обвинуваченої у скоєнні 8-ми умисних вбивств на території Кіровоградської області. *Слідча практика України*. 2007. Вип. 6. С. 66–71.

Одержано 31.10.2019

УДК 159.9

Юрій Васильович АЛЕКСАНДРОВ,

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри соціології та психології факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

 <https://orcid.org/0000-0002-5871-8344>

ДЕЯКІ ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ БУЛІНГУ

Образливі прізвиська, глузування, піддражнювання, підніжки, стусани з боку одного або групи учнів щодо однокласника чи однокласниці – це ознаки нездорових стосунків, які можуть призвести до цькування – регулярного, повторюваного день у день знущання. Регулярне та цілеспрямоване нанесення фізичної й душевної шкоди стало об'єктом уваги науковців і педагогів, починаючи з 70-х років минулого століття, й отримало спеціальну назву – булінг.

Булінг – це відносно новий термін для пересічного громадянина, зміст якого кожен із нас не просто знає, а в більшості випадків стикався з цим явищем у дитинстві. Під терміном «булінг» розуміється агресивна поведінка щодо окремої особи або групи, з метою приниження, домінування, фізичного чи психологічного самоствердження.